

**МИЛЛИЙ МАСАЛА ВА ЎЗБЕКИСТОНДА СОВЕТ
ДАВЛАТИНИНГ МИЛЛИЙ СИЁСАТИ
(XX АСРНИНГ 20-ЙИЛЛАРИ)**

DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2022.12.11.002>

Давлатова Шоира Шодавлатовна,

*Термиз давлат университети Фуқаролик жамияти кафедраси
катта ўқитувчиси*

Аннотация. Ушбу мақолада давлат бошқарув тизимида миллий масаланинг ўрни, унинг тарихий даврдаги сиёсий жараёнлар билан алоқаси, совет мустамлакачилиги даврида Ўзбекистонда юритилган миллий сиёсатнинг характери ҳамда марказ томонидан мамлакатимизга нисбатан амалга оширилган чора-тадбирлар ҳақидаги айрим жиҳатлар ўз ифодасини топган.

Калит сўзлар: миллий масала, миллий сиёсат, ўз тақдирини ўзи белгилаш, ўзбеклаштириш, маҳаллийлаштириш, маҳаллийлаштириш ва ўзбеклаштириш комиссиялари.

**НАЦИОНАЛЬНЫЙ ВОПРОС И НАЦИОНАЛЬНАЯ
ПОЛИТИКА СОВЕТСКОГО ГОСУДАРСТВА В УЗБЕКИСТАНЕ
(20-Е ГОДЫ XX ВЕКА)**

Давлатова Шоира Шодавлатовна,

*старший преподаватель кафедры Гражданского общества
Термезского государственного университета*

Аннотация. В данной статье отражена роль национального вопроса в государственном управлении, его связь с политическими процессами в исторический период, характер национальной политики в Узбекистане в советское время и меры, предпринятые центром против нашей страны.

Ключевые слова: национальный вопрос, национальная политика, самоопределение, узбекизация, локализация, комиссии по локализации и узбекизации.

**THE NATIONAL QUESTION AND THE NATIONAL POLICY
OF THE SOVIET STATE IN UZBEKISTAN»
(20S OF THE XX CENTURY)**

Davlatova Shoira Shodavlatovna,

Senior Lecturer, Department of Civil Society, Termez State University

Abstract. This article reflects the role of national issues in the system of public administration, its relationship with political processes in the historical period, the nature of national policy in Uzbekistan during the Soviet era and the measures taken by the center against our country.

Key words: national issue, national policy, self-determination, Uzbekization, localization, localization and Uzbekization commissions.

Кириш. Миллий масала турли ижтимоий-иқтисодий тузумларда миллатлар ва элатлараро иқтисодий, ҳудудий, сиёсий, ҳуқуқий, ғоявий, маънавий ҳамда маданий муносабатлар йиғиндиси ҳисобланади. Жаҳон давлатчилиги тарихий тараққиётдан маълумки, миллий масала ҳар қандай давлат, айниқса, кўпмиллатли, полиэтник давлатлар учун муҳим ўрин тутди. Ҳар бир давлат ўз фаолиятида миллий сиёсатни ишлаб чиқади ҳамда амалга оширади. Миллий сиёсат ҳам давлат сиёсатининг таркибий қисми бўлиб, иқтисодий, ижтимоий, ҳарбий, илмий-техникавий, маданий, маърифий, маънавий, экологик ва бошқа жабҳалар билан алоқадорликда шаклланиб, ривожланиб боради.

XX аср бошларидаги Ўрта Осиё (айни вақтда Марказий Осиё), жумладан, ҳозирги Ўзбекистон ҳудудида юзага келган ижтимоий-сиёсий ҳолат, Россия империяси томонидан олиб борилган мустамлакачилик сиёсати ўлкада миллий масала, миллий муносабатларга жиддий эътибор беришни тақозо этарди. Бу даврда совет ҳукумати большевиклар партияси раҳнамолигида миллий республикаларни ўз исканжасида ушлаб туриш учун барча чора-тадбирларни қўллади, давлатнинг бошқа соҳалари билан бир қаторда миллий сиёсатда ҳам ҳар бир тарихий босқич, ҳар бир вазиятдаги шарт-шароит, ўз мақсадларидан келиб чиқиб йўналиш ҳамда моҳиятини ўзгартириб турди.

Тадқиқот методологияси. Мақолада умумий қабул қилинган усуллар-тарихий таҳлил, қиёсий таққослаш, хронологик кетма-кетлик тамойиллари асосида XX асрнинг 20-йилларида совет давлатининг Ўзбекистонда олиб борган миллий сиёсати ва унинг кадрлар фаолиятига таъсири баён этилади.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили. Мақола учун бирламчи маълумотларни Ўзбекистон Миллий архивининг 86-фонд 5169, 3646, 3653, 4463, 3, 5200 ишларидан иборат ҳужжатлар ташкил этади. Бундан ташқари ўша давр матбуот материалларидан бири ҳисобланган “Правда Востока” газетасининг 1925 йил 9 мартдаги сонидан, Ўзбекистон Коммунистик партиясининг Марказий Комитети съездлари ва пленумлари материалларидан фойдаланилди.

Таҳлил ва натижалар. Миллий масаланинг қўйилиши ва характери муайян тарихий даврнинг хусусиятларига ҳамда ҳар бир миллат ижтимоий тараққиётининг алоҳида шароит ҳамда босқичларига боғлиқ. Миллий масаланинг қандай ҳал этилиши ҳам бевосита давлатдаги ижтимоий-сиёсий ҳолатлар, бошқарув тизими фаолиятининг ташкил этилиши ва амалга оширилиши билан алоқадор. Миллий масала ўта

нозик ва айтиш мумкинки, ниҳоятда қалтис масала. Бошқарув аппарати томонидан бу масала тўғри, реал ёндашувлар асосида ҳал этилмасе давлат тараққиёти, ҳатто тузумини ҳам ўзгартириб юбориши, турли миллат ва элат вакиллари орасида қарама-қаршилиқлар, низолар, келишмовчиликлар, зиддиятлар, уруш-жанжаллар келиб чиқиши табиийлиги жаҳон ҳамжамиятидаги айрим давлатларда бўлган тарихий воқеалардан маълум. Миллий масала тўғри ҳал қилинмаган давлатда миллатчилик, яъни, миллат айириш, миллий муносабатлар тўқнашуви, бир миллат вакилларининг ҳақ-ҳуқуқлари бошқа миллат вакиллари ҳақ-ҳуқуқларидан устун қўйилиши, ўз эҳтиёж ва манфаатларини ўйлаб, бошқа миллат ва халқ вакилларининг ҳуқуқ ҳамда эркинликларини назар писанд қилмаслик жамият ҳаёти, тинчлиги ҳамда барқарорлигини издан чиқариши, давлат ичида, минтақа ва халқаро миқёсда хавфсизликка таҳдид солиши мумкинлиги амалий ҳаётда исботланган.

Миллий масала энг аввало миллий манфаат, миллий ғурур, миллий ифтихор, миллий-маданий қадриятлар, миллий урф-одатлар, миллий тилга мансублик масалаларига муносабатда ўз ифодасини топади. Миллий масаланинг турли томонлари (сиёсий, миллий мустақиллик учун кураш, иқтисодий мустақиллик учун кураш, ўз ҳудудини бирлаштириш учун кураш, миллий тил ва миллий маданиятни, миллий ғурур ва миллат манфаатини ҳимоя қилиш учун) илгари сурилиши мумкин.

1917-1924 йиллардан эътиборан совет давлати миллий сиёсатида “миллатларнинг ўз тақдирини ўзи белгилаш” сохта шиори остида миллий чекка ўлкаларда ўзи хоҳлагандай, мажбуран миллий-ҳудудий чегараланиш ўтказилди ва сунъий равишда миллий республикалар тузилди. Совет давлати бу сиёсат орқали ўз ҳудудларини янада кенгайтириш ва мустаҳкамлаш йўлини тутди. 1925 йилдан эътиборан большевикларнинг миллий сиёсатида 1923 йилдаёқ РКП(б)нинг XII съезидида РСФСР Миллий ишлар халқ комиссари И.В.Сталин томонидан “Партия ва давлат қурилишида миллий моментлар” мавзусидаги тезисларда белгилаб қўйилган миллий чекка ўлкалар аҳолисини камситишга, таҳқирлашга, миллий тили, дини, урф-одати, қадриятлари, миллий ўзлигидан маҳрум қилишга асосланган алдамчи “ҳақиқий миллий тенгсизликни йўқ қилиш, миллий зулм ва мустамлака қуллигининг барча қолдиқларига ғайрат ва сабот билан курашиш” [1] даври бошланди. Бу даврдан улар миллий республикаларда иқтисодий, ижтимоий, маданий қолоқликка “барҳам бериш” ҳаракатига киришдилар. Чунки давлат бошқарув ҳокимияти органларидаги миллий кадрлар сони жуда кам ва иш юритиш ишлари маҳаллий миллат вакиллари тилларида олиб борилмас эди. Шунинг учун республика давлат аппаратида ерли халқ вакилларини кўпайтириш, аппаратнинг

ҳамма бўғинларини халқнинг тили, турмуш тарзи, урф-одатлари, расм-русумларини биладиган кадрлар билан тўлдириш кескин масалалардан бири бўлиб қолди.

Мазкур масалани “ҳал” қилиш мақсадида большевиклар партияси Ўзбекистонда “ўзбеклаштириш”, “маҳаллийлаштириш” сиёсатини олиб борди. Давлат аппаратини “маҳаллийлаштириш” давлат, жамоат ва хўжалик аппаратига маҳаллий миллат вакиллари кенг жалб этишдан, иш юритишда ўзбек тили ва бошқа маҳаллий тилларни жорий қилишдан иборат бўлди. Бу сиёсатдан маҳаллий кадрларни тайёрлаш ва юқори лавозимларга кўтариш ишига совет ҳокимиятини мустаҳкамлашнинг ҳал қилувчи шартларидан бири сифатида фойдаланилди. Чунки “маҳаллий аҳолини ўз тарафига жалб этмай туриб минтақадаги воқеалар ривожини Москва учун керак бўлган йўналишга солишни тахмин қилиш жуда қийин эканлиги маълум бўлди” [2, Б. 105].

1923 йил 15-августда Туркистон АССР ХКС (Халқ Комиссарлар Совети) қошида барча ташкилотларни маҳаллий тилга ўтказиш юзасидан 124-рақамли қарор асосида махсус комиссия тузилган. Бироқ бу ҳақида газеталарда эълон қилинмаган [3, В.376].

Ўзбекистон ССР Инқилобий Комитетининг 1924 йил 31 декабрда “Бухоро ва Хоразм Республикаларидаги барча ташкилотларда, шунингдек, Ўзбекистон ССР бўйича ҳамма волост ташкилотларида иш юритишни маҳаллий миллат вакиллари тилига ўтказиш тўғрисида”ги 48-рақамли қарори қабул қилинган бўлиб, ХКС қошидаги махсус комиссия Ўзбекистон Инқилобий Комитети ҳузуридаги Давлат аппаратини маҳаллийлаштириш Комиссияси деб номланган.

Ўзбекистон Ревизия Комитетининг фаолияти тугаши муносабати билан 48-рақамли қарор асосида ташкил этилган маҳаллийлаштириш комиссиясини 1925 йил 3 мартдан Ўзбекистон ССР МИК (Марказий Ижроия Комитети) ва ХКСнинг 6-рақамли қарори билан Ўзбекистон ССР МИК ҳузурига ўтказиш тасдиқланди. Ўзбекистон ССР МИК ва ХКСнинг 1925 йил 21 мартдаги 10-рақамли қарори ва шу вақтгача амалда бўлган ўзбеклаштириш тўғрисида эълон қилинган, бутун Ўзбекистонга ёйилган барча қонунлар тасдиқланди [4, В.376].

Давлат аппаратини маҳаллийлаштириш комиссиясининг раиси этиб йирик жамоат арбоби Бобон Мавлонбеков тайинланди. А.Икромов, Р.Иноғомов, Одилли, Ғозиев, Илёсовлар комиссия аъзолари этиб белгиландилар [5, В.3].

Маҳаллийлаштириш комиссияси раҳбарияти зиммасига Ўзбекистондаги ўқув юртлари, илмий ва маданий-оқартув ташкилотлари, саноат корхоналарини маҳаллийлаштириш асосий режасини ишлаб чиқиш юклатилди. 1925 йил 29 июлда Ўзбекистон

Компартияси Марказий Комитетининг йиғилишида давлат аппаратини маҳаллийлаштириш масаласи муҳокама қилинди ва марказий аппаратни маҳаллийлаштиришнинг минимум дастурини, яъни, режасини тузиш махсус йиғилишга топширилди. Давлат аппаратини маҳаллийлаштириш комиссиясининг тахминий таркибига қуйидагилар киритилди: Иванов, Икромов (Коммунистик партия Марказий Комитетидан), Й.Охунбобоев (МИК)дан, Бобон Мавлонбеков (ишчи-деҳқон назорати комиссарлигидан), Мўмин Хўжаев (Самарқанд вилоят ишчи-деҳқон назоратидан), Ўринхўжаев (Самарқанд вилоят ижроия қўмитасидан), Саидали Хўжаев (меҳнат халқ комиссарлигидан), Саъдуллаев (касаба уюшмасидан), Одилли (“Қўшчи” союзидан), Магов, Челогузов, Эшонхўжаев, Черемухин, Желтов, Файзулла Хўжаев, Глазков, Мусахонов, Агамиров (Ўзбек савдодан), Махсуов (пахта ишлари халқ комиссарлигидан), Прохоров (сув хўжалигидан), Ниёзов (матлубот уюшмасидан), Файзуллин [6, В.44]. Бундан ташқари маҳаллийлаштириш Марказий комиссиясининг Тошкент, Фарғона, Зарафшон, Самарқанд, Сурхондарё, Қашқадарё, Хоразм вилоят, округ бўлимлари ҳам ташкил қилинган.

Вилоят комиссиялари таркибида 7 нафар, унинг Президиуми эса 3 нафар аъзодан иборат бўлган. Тошкент вилоят комиссиясининг ишчи аппарати 3 нафар- масъул котиб, техник котиб ва инструктор таркибида шакллантирилган [7, В.24]. Бошқа вилоят комиссиялари учун алоҳида маош тўланадиган раҳбар ходимларнинг ўрни ажратилмаган. Маҳаллийлаштириш бўйича вилоят комиссияларининг Президиум ва аъзолар йиғилиши 2-3 ойда бир марта (лекин, ҳамма вилоят комиссиялари шундай эмас. Масалан, Фарғона вилоят комиссиясида йиғилиш 7 ойда бир мартаба) ўтказилган. Чунки йиғилишда вилоят миқёсидаги раҳбар ходимлар вилоят маҳаллийлаштириш комиссиялари аъзолари ҳисобланганлиги учун қатнашишлари керак бўлган. Вақтни тежаш мақсадида йиғилишлар кам ўтказилган.

1925 йилдан мазкур комиссия томонидан 3 ойлик ва бир йиллик қисқа муддатли ўқув курслари очилган. Бу ўқув курсларида маҳаллий миллат вакилларидан ходимлар тайёрлаш мақсад қилиб қўйилган.

1925 йил 24-28 сентябрда Ўзбекистон КП Марказий қўмитасининг IV пленуми бўлиб ўтган. Унда давлат аппаратини маҳаллийлаштириш масаласи кўриб чиқилиб, маҳаллий миллат вакиллари партиясини, совет, хўжалик ишларига жалб қилиш юзасидан қарорлар қабул қилинган. Қарорда давлат аппарати ва хўжаликни маҳаллийлаштириш сиёсати Ўзбекистон КП (б) Марказий Комитети томонидан амалга оширилаётган тўғри тадбир бўлиб, уни амалиётга тадбиқ этиш кераклиги, бунга партия, касаба уюшмалари, ишчи ташкилотларини тўлиқ жалб қилиш, маҳаллий

аҳолининг пролетар ва ярим пролетар оммасини давлат аппарати ишларига тортиш, бунинг учун касаба уюшмалари масъулиятини ошириш лозимлиги таъкидланди. Марказнинг давлат аппарати ҳамда хўжалик ташкилотларини маҳаллийлаштириш ишларини вилоят ва уездларда ҳам намунали ташкил қилиш учун вилоят партия кўмиталари ҳузурида йиғилишлар ташкил этиш, унинг сиёсий аҳамиятини жойларда ҳам тушунтириш кераклиги қайд қилинди. Худди шунингдек, қарорда маҳаллийлаштириш комиссияси томонидан корхона ва ташкилотларга маҳаллий аҳолидан хизматчиларни жалб қилиш бўйича йиғилишлар ўтказилиб, дастурий маърузалар ташкил қилиш, завод ва фабрикаларда махсус ўқув курслари очиш, маҳаллийлаштириш ишларининг давлат ва хўжалик корхоналарида ташкил этилиши ҳамда амалиётга тадбиқ қилинишини назорат қилиб бориш каби вазифалар кўзда тутилган.

Маҳаллийлаштириш сиёсатида давлат аппаратини қуйидан юқоригача ривожлантириш ва мустақамлаш учун аппарат ишларини ўзбек меҳнаткашларига яқин ҳамда тушунарли бўлган тилда ташкил қилиш, ўзбек тилида маданий-оқартув ташкилотлари-мактаблар, клублар, ўқув заллари, кутубхоналар, театрлар очиш, кенг халқ оммасига етиб борадиган газеталар нашр этиш [8, В.4] чора-тадбирлари режалаштирилди.

Пленум қарорларини амалга ошириш юзасидан Ўзбекистон ССР марказий ва вилоят давлат аппаратини маҳаллийлаштириш назорат комиссиялари ташкил этилди. Назорат комиссияси томонидан 14 та саволдан иборат дастур ишлаб чиқилди. Дастурда маҳаллийлаштириш комиссиясининг марказий ва вилоят бўлимларида 1925 йил 10 октябрдан 1926 йил 1 сентябргача тузилган иш режаси ва унинг бажарилиши, бир йил давомида амалга оширилган ишлар ҳақидаги таҳлилий статистик маълумотлар, комиссия таркиби ва ундаги ўзгаришлар, уларнинг сабаблари, бир йил давомидаги иш усуллари ва ютуқлар, ўқув курсларининг ташкил этилиши ва натижалар, курсларни тугатган амалиётчиларнинг иш билан таъминланиш ҳолати, ўқитиш режалари ва ютуқлари, уларга маблағ ажратиш, вилоят ва марказий комиссияларининг совет, хўжалик, саноат, партия ташкилотлари, “Кўшчи” союзларининг ўзаро алоқалари, маҳаллийлаштириш сиёсатининг ижобий ҳамда салбий томонлари билан боғлиқ вазифалар белгиланди.

1925 йил 22-30 ноябрь кунлари Ўзбекистон Коммунистик партияси(б) нинг II съезди бўлиб, бу съездда ҳам “Партия, совет хўжалик, касаба уюшмалари ва кооператив ташкилотларига маҳаллий аҳолини жалб қилиш” масаласи кўриб чиқилди, бошқарув ва раҳбарлик ишларига ишчи, деҳқон ва зиёлилардан маҳаллий кадрлар тайёрлаш зарурлиги таъкидланди.

Бундан ташқари ушбу сиёсий анжуманда конференция ва съездларда миллий озчилик вакилларини партия ва совет ишларига жалб қилиш тўғрисида бир қанча қарорлар қабул қилинишига қарамадан ташкилотлар томонидан бу масалага етарлича эътибор қаратилмаётганлиги танқид қилинди ҳамда съезд партия ташкилотларига миллий озчиликнинг эҳтиёж ва талабларига жиддий қараш, маданий-оқартув муассасаларига ва сайлов органларига уларни жалб этиш вазифасини юклади [9, В.122].

1927 йил 8-январдаги Ўзбекистон ССР Марказий Ижроия Қўмитасининг 2-рақамли қарори билан 1925 йилда ташкил қилинган Ўзбекистон ССР МИҚ ҳузурида Давлат аппаратини маҳаллийлаштириш Марказий Комиссиясининг номи Ўзбекистон ССР Марказий Ижроия Қўмитаси ҳузуридаги Давлат аппарати ва саноатни ўзбеклаштириш Марказий Комиссияси [10, В.6] деб ўзгартирилган. Мазкур қарорга асосан ўзбек миллатига мансуб аҳоли кўпроқ бўлган туманлардаги барча давлат, жамоат, кооператив муассасалари ва ташкилотлари иш юритишни ўзбек тилида ёки бу ерда кўпчиликни ташкил қилган маҳаллий аҳоли тилида олиб боришлари шарт эди.

Лекин, марказ раҳбарлигида давлат миқёсида амалга оширилган бу чора-тадбирлар ижобий самара бермади. Ўзбекистон Республикаси Миллий архивида сақланаётган манбалар таҳлили асосида шу хулосага келиш мумкин. Масалан, 1926 йил 10-октябрда Тошкентнинг 19 та маҳаллий корхоналари ходимларининг миллий таркиби қуйидагича бўлган: саноат ва ишлаб чиқариш соҳаси: жами иш ўрни- 685 та, европаликлар-632 нафар, маҳаллий аҳоли-53 нафар; “Ўртоқ” тамаки фабрикаси: жами иш ўрни-283 та, европаликлар-211 нафар, маҳаллий аҳоли-12 нафар; “Ўртоқ” конфет фабрикаси: жами иш ўрни-72 та, европаликлар-52 нафар, маҳаллий аҳоли-20 киши. Бундан ташқари айрим ташкилотларнинг бошқа ташкилотлар билан ёзишмалари ҳам кўпроқ рус тилида юритилган. Жумладан: ЎзССР марказий ташкилотлари билан ёзишмалар - 27%; турли ташкилотлар ва шахслар билан ёзишмалар - 12,3%; турли давлат ташкилотлари билан ёзишмалар - 9%; кичик бюрларда эса кўрсатма йўриқномалар - 27%; округлар бўйича ёзишмалар - 20% (Самарқанд округида - 5,7%, Фарғона округида - 32% ҳужжатлар ўзбек тилида олиб борилган [11, В. 327].

Хулоса. Хулоса қилиб айтиш мумкинки, Ўзбекистон ва унинг кўп миллатли халқи совет мустамлакачилиги замонида ана шундай нотенг муносабатлар қарор топган даврларни бошидан ўтказди. Бугунги кунда эса аччиқ, аянчли, миллатимиз шаъни, обрўсини топташга ҳаракат қилинган, умумий “совет халқи”ни шакллантириш сохта ғояси асосида етакчилик қилган коммунистик мафкура таҳдидларидан халос бўлди. Миллий маданияти, узоқ тарих солномаларида ўз номига эга бўлган

мутафаккирларидан, кадр-қимматидан, тилидан, динидан мосуво қилинган даврларга барҳам бериб, мустақил, шарафли, озодлик ва эрк йўлига чиқиб олди. “Ўзбекистон ўз мустақиллигини қўлга киритганидан сўнг нафақат мамлакатга ном берган ўзбек халқи, балки шу муқаддас заминда истиқомат қилаётган турли миллат вакилларининг ҳам миллат сифатида сақланиб қолиши ва ривожланиши учун тенг шароит ва имкониятлар яратиш масаласига алоҳида эътибор қаратди.” [12, Б.211] Ҳозирги вақтда мамлакатимизда 130 дан ортиқ миллат ва элат вакиллари “Ўзбекистон – умумий уйимиз” шиори остида тинч-тотув, дўст-биродар бўлиб яшамоқдалар.

Адабиётлар рўйхати

1. Ўз МА, 86-фонд, 1-рўйхат, 5169-иш, 376-варақ.
2. Ўз МА, 86-фонд, 1-рўйхат, 5169-иш, 376-варақ.
3. “Правда Востока”, 9-марта 1925 г.
4. Ўз МА, 86-фонд, 1-рўйхат, 3646-иш, 44-варақ.
5. Ўз МА, 86-фонд, 1-рўйхат, 3653-иш, 24-варақ.
6. Ўз МА, 86-фонд, 1-рўйхат, 4463-иш, 4-варақ.
7. Коммунистическая партия Узбекистана. В резолюциях съездов и пленумов ЦК. -Т., Узбекистан, 1987. с. 122
8. Ўз МА, 86-фонд, 10-рўйхат, 3-иш, 6-варақ.
9. Ўз МА, 86-фонд, 1-рўйхат, 5200-иш, 327-варақ.
10. Давлатова Ш. Ўзбекистонда бошқарув структурасининг шаклланиши ва таракқиётида миллий масаланинг тутган урни (XX асрнинг 20-йиллари) //Тошкент: Navro'z. – 2016.
11. Khursandovna K. G., Umirzokvich R. U. NATIONAL COLOR: СОАлланазаров М. Вопросы подготовки кадров в системе народного образования БНСР //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 5/S. – С. 95-99.
12. Левитин Л. Ўзбекистон тарихий бурилиш палласида. -Т., Ўзбекистон, 2001.
13. Shodavlatovna D. S. et al. The issue of public administration in nizamulmulk's “policy” //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2021. – Т. 11. – №. 3. – С. 1007-1012.